

Overslag omtrent voor Nederland nieuwe planten en omtrent nieuwe vindplaatsen van zeldzame planten, gevonden in 1901.

Vervolg.

Bij de in het najaar van 1901 aan mij gezonden gedroogde planten zijn er weder eenige, die geheel nieuw voor ons land zijn. Wel zijn zij alle of bijna alle gevonden op plaatsen, die doen vermoeden, dat zij zijn aangevoerd of verwilderd, toch acht ik het wenschelijk hare namen te vermelden, om, mochten zij stand houden of zich verder verspreiden, het begin dier verspreiding later te kunnen constateeren.

Van die nieuwe soorten zijn een drietal door de heeren W. H. Wachter en P. Jansen te Rotterdam gevonden op ruige plaatsen nl. *Phleum graecum* Boiss. et Heldreich en *Atriplex tatarica* L., beide bij Rotterdam en de var. *triangularis* van *Sonchus oleraceus* in de Scheveningsche boschjes, verder een door den heer F. W. Niemann te Rotterdam nl. *Salpichroa rhomboideum* Miers, een tot de familie der Solanaceëen behoorende soort, een door den heer B. J. van Wagenveld te Rijswijk (G.) nl. *Statice Thouini* Viv. en een door den heer P. de Bruijne te Wageningen nl. *Phytolacca decandra* in de Oranjoboschen bij Domburg.

Ook van de zeldzaam gevonden planten zijn er weder vele, die zeker als aangevoerd mogen worden aangenomen, doch van deze is het evenzeer, om de boven medegedeelde reden wenschelijk, dat hunne vindplaatsen bekend worden. Zooals steeds door mij gedaan is, volgen hier die plaatsen in de volgorde der familien in mijne schoolflora en noem ik achter de namen der planten en de vindplaatsen tusschen haakjes den naam van de vindster of den vinder.

Het zijn de volgende planten:

Lolium perenne var. *tenue* aan de spoorbaan Rotterdam-Gouda (W. H. Wachter en P. Jansen), *Aegilops cylindrica* te Vlaardingen (dez.), *Atriplex hortensis* aan den oever van de Lek bij Rijswijk (G.) (B. J. v. Wagenveld), *Glaucium luteum* te Zandvoort (aldaar sedert 1880 niet vermeld) (J. L. van Eijndhoven, Amsterdam), *Erysimum repandum* op een ruig terrein te Haarlem (C. A. Backer), *Lunaria biennis* te Rijswijk (G.) (B. J. v. Wagenveld) *Lepidium virginicum* te Vlaardingen (W. H. Wachter en P. Jansen, te Rotterdam), *Euclidium syriacum* te Vlaardingen (dez.), *Malva crispa* op aangevoerden zandgrond te Rotterdam (dez.), *Althaea hirsuta* op het terrein der meelfabriek te Middelburg (P. de Bruijne, Wageningen), *Hibiscus Trionum* aan de Lek te Groot Ammers

(B. J. v. Wagenveld, Rijswijk (G)), *Foeniculum officinale* op een spoorwegterrein te Rotterdam (W. H. Wachter en P. Jansen), *Bifora radians* op een dergelijke plaats (dez.), *Turgenia latifolia* te Leeuwarden (Geerts, Amsterdam), *Potentilla intermedia* te Delftshaven (Mej. J. de Lange, Rotterdam), *Potentilla norvegica* te Arnhem (Mej. A. J. Dirkmaat), *Potentilla pilosa* op een ruig terrein te Amsterdam (J. L. v. Eijndhoven), *Medicago falcata* var. *tenuifoliolata* aan de Houthaven te Amsterdam (J. Koornneef) en te Vlaardingen (W. H. Wachter en P. Jansen), *Melilotus parviflora* te Vlaardingen (dez.), *Echinosperrum deflexum* te Vlaardingen (dez.) *Solanum rostratum* te Middelie, Edam en Kwadijk (C. H. Veen, Haarlem) en te Stolkwijkersluis (M. v. Spengen en M. den Hoed, Gouda), *Physalis Alkekengi* te Haarlem (C. H. Veen) en te Kapelle bij Goes (J. van Wijngen, Leerdam), *Atropa Belladonna* te Zaandam (C. H. Veen, Haarlem), *Mimulus luteus* op 2 plaatsen bij Rotterdam (W. H. Wachter en P. Jansen), *Stachys annua* op het terrein der Middelburgsche meelfabriek (P. de Bruijne, Wageningen), *Stachys germanica* te Arnhem (Mej. A. J. Dirkmaat), *Dracocophatum parviflorum* op een ruig terrein te Rotterdam (W. H. Wachter en P. Jansen), *Sideritis montana* in een tuin te Nijega (H. v. Asperen), *Teucrium Scordium* aan den weg van Tiel naar Oijen (Th. J. Stomps, Amsterdam), *Asperula arvensis* op een ruig terrein te Rotterdam (W. H. Wachter en P. Jansen), *Ambrosia artemisiaefolia* in de Rotterdamsche diergaarde (dez.), op een braakliggend terrein te Kaatsheuvel (H. A. v. Roessel, Valkenswaard) en op Haanwijk bij Vucht (J. van Giersbergen te Vlijmen), *Calliopsis tinctoria* op het terrein der meelfabriek te Middelburg (P. de Bruijne, Wageningen), *Artemisia Abrotanum* op een onbebouwd terrein te Rotterdam (W. H. Wachter en P. Jansen), *Achillea nobilis* op een dergelijke plaats (dez.), *Anthemis ruthenica* te Vlaardingen (dez.), *Cirsium arvense* var. *integrifolium* te Vlaardingen (dez.), bij Arnhem (A. H. Blaauw, Elst) en op het Pothoofd te Deventer (H. Heukels), *Carduus acanthoides* op een onbebouwd terrein te Rotterdam (W. H. Wachter en P. Jansen), *Barkhausia taraxacifolia* te Spijkenisse (J. Koornneef, Amsterdam.)

H. HEUKELS.

Vragen en Korte Mededeelingen.

Natuurhistorische Vereeniging „Darwin” te Leiden.

Vergadering op 14 Dec. 1901.

De Vogels in de Voorwereld. (F. M. MULLER.)

De vogels zijn een van de jongste diervormen, die op de aarde zijn ontstaan. Men kent van hen geen oudere fossielen, dan uit de Jura, en die zijn bovendien van een vogel, die zooveel reptielachtige kenmerken bezit, dat hij geheel den aard heeft van een overgangsvorm van de reptielen op de vogels. Op dezen vogel, den *Archaeopteryx*, wordt dan ook vooral de onderstelling gevestigd, dat de vogels hunne voorouders onder reptielachtige dieren moeten zoeken. De overige fossiele vogels, die wij kennen, zijn reeds op en top vogels. Reeds in het krijt vindt men naast vliegende vogels loopvogels, die vervolgens ook in jongere vormingen door talrijke, thans voor een groot deel uitgestorvene soorten, vertegenwoordigd worden.

Zoo verdeelt men in de Palaeontologie dan ook de klasse der vogels in drie orden: die der *Saururæ* of *Reptielachtige Vogels*, der *Ratitæ* of *Loopvogels* en der *Carinatae* of *Vlieg-vogels*. Veel fossiele vogels zijn niet bekend, slechts de overblijfselen van een 400—500 vormen zijn gevonden, wat een gering aantal is, als men in aanmerking neemt, dat er tegenwoordig meer dan 10000 soorten van vogels worden

aangetroffen. Uit de Jura kent men slechts den *Archaeopteryx*, uit het krijt de tanddragende *Ratitæ* (*Odontococcae*): *Hesperornis* en *Baptornis*, en de tanddragende *Carinatae* (*Odontotorinae*): *Ichthyornis*, *Apatornis* en *Enaliornis*, benevens waadvogels en zwemvogels, terwijl men in de Tertiaire Formatie vertegenwoordigers vindt van alle orden, waarin men tegenwoordig de klasse der vogels verdeelt.

De fossielen geven ons slechts een zeer onvolkomen beeld van de geschiedenis der vogels; we kunnen echter trachten de gapingen aan te vullen door na te gaan, hoe de overgang van den eenen vorm tot den anderen ongeveer moet plaats gehad hebben. Vooreerst moeten wij ons het ontstaan en de ontwikkeling van het vliegvermogen trachten voor te stellen. Onder de vogels kennen wij wel vormen met weinig en onontwikkelde vleugels (Hoenders, Alken, Pinguinen, Loopvogels), maar die vleugels hebben meer den aard van rudimentaire en weinig tot ontwikkeling gekomen organen, en ook de *Archaeopteryx* kon zich zonder twijfel reeds vrij in de lucht bewegen. Echter vindt men ook bij andere dieren dan vogels organen, die men als ontwikkelings-trappen van het vliegvermogen kan aannemen, zoals het valscherp (bijv. bij het vliegende *Eekhoornkje*) en de vlieghuid (Vleermuizen). Wanneer nu de vogels van niet vliegende vogels afstammen, moet ook hun vliegvermogen wel eenmaal in dergelijke toestanden verkeerd hebben. Vooral de

natuurlijke teeltkeus kan zich hier krachtig hebben doen gelden.

Vervolgens werd met behulp van eene afbeelding het skelet van den *Archaeopteryx* besproken. De overgang van den *Archaeopteryx* op de jongere vogels is niet moeilijk zich voor te stellen. De overige fossiele vogels sluiten zich nauw bij de hedendaagsche aan, slechts bij de oudste uit het krijt valt evenals bij den *Archaeopteryx* het bezit van tanden op te merken, terwijl ook de loopvogels zeer merkwaardig zijn, van welke dan ook de uitgestorvene (*Odontocolae*, *Aepyornithes*, *Dinornithidae*) ten slotte nog besproken werden.

De 1e Secretaris,
P. J. DEE.

Coleoptera Neerlandica. — De Schildvleugelige Insecten van Nederland en het aangrenzend gebied, door Jhr. Ed. EVERTS, Phil. Dr. — Tweede deel, met 62 houtsnée figuren in den tekst. Eerste gedeelte. — 's Gravenhage, MARTINUS NIJHOFF 1901.

Drie dikke boeken liggen nu al vóór mij, samen 1076 bladzijden royaal octavo, met kleine letter, — en nog is het werk niet uit! terwijl we toch naar het einde verlangen, omdat het zoo goed is!

Nog één gedeelte zal er komen, en dan zullen we eindelijk eens een keverboek bezitten, waarin al de Nederlandsche soorten beschreven zijn en waarnaar ze alle op de uit onze flora's bekende manier kunnen gedetermineerd worden.

Och waren we reeds voor alle insectenorden zoo ver, als thans voor de vlinders, kevers en een gedeelte der twee-vleugeligen!

We zijn Dr. Everts dank verschuldigd, dat hij voor de kevers doet, wat men voor de meeste orden blijkbaar nog niet heeft aangedurfd. Het is een zeer tijdroovende arbeid, een orde op deze manier te bewerken. 't Eischt veel ijver in 't verzamelen en determineeren tot het scheppen van een eigen studiecollectie, — veel bronnenkennis, — veel taaie volharding in het samenstellen der lange determinatielijsten, — veel zelfverloochening, om de kracht, waarmee men breed de wieden zou kunnen uitslaan, vast te leggen in het schiften van kleinigheden terwille van een beperkten kring van belangstellenden. Wie het boek maar even doorbladert, zal erkennen, dat het meer dan een ijdele plichtpleging is, als ik den schrijver hartelijk dank zeg voor den moeizamen arbeid van voorbereiding en uitvoering, die hij zich nu al zooveel jaren getroost.

Indertijd, bij het verschijnen van het eerste stuk, heb ik in dit tijdschrift een aankondiging geplaatst, die ik nu niet in het breede behoef te herhalen. Het doel, waarmee ik thans nog even de pen opvat, is, nogmaals aan deze standaarduitgave te herinneren, die onmisbaar is bij een degelijke studie onzer Nederlandsche kevers. Wat moesten we, voor enkele jaren nog, ons behelpen! Het voornaamste wat over onze kevers geschreven was, waren de weinige vellen in de *Gelede Dieren* van SNELLEN VAN VOLLENHOVEN aan deze orde gewijd. Mijn eerste keververzameling bevatte misschien een dertig naar dat werk gedetermineerde soorten, een veel grooter aantal, naar de familie geplaatst, en een nóg veel grooter aantal, waarmee ik in 't geheel niet klaar kon komen. Thans behoeft men niet zoo meer te raden en te gissen. Een aantal groote soorten waarvan men de namen reeds kent, determineert men met Everts' lijsten éerst, — dat is dan geen eigenlijk determineeren, maar een voorafgaande oefening, om wat op dreef te komen. Is men daarin geslaagd, dan zet men het werk met kleinere en minder bekende soorten voort, en steeds meer zal men ervaren, hoe deugdelijk de hulp is die hier geboden wordt. De moeilijkste determinaties — daarvoor ken ik den schrijver al sinds meer dan twintig jaar! — zal Dr. Everts gaarne nog eens persoonlijk herzien, als hem de exemplaren gezonden worden; maar daarmee wachten we natuurlijk, tot de *Coleoptera Neerlandica* ten einde gebracht zijn.

Wie 't nog niet mocht weten, mag ik wel even mededeelen, dat dit werk, evenals ieder uitvoerig determinatieboek, ook de vindplaatsen vermeldt. Door de kevers van de omliggende gewesten er bij op te nemen, heeft de schrijver de kans zeer gering gemaakt, dat hier te lande een exemplaar zou gevonden worden, dat men met zijn werk in de hand niet zou kunnen determineeren. — Aanteekeningen omtrent de levenswijze, de verwantschap met nabijliggende familiën zijn bij de beschrijving der familiën, geslachten en

soorten opgenomen. En wat ten slotte verzamelaars zoo welkom is: iedere afwijking, ieder ras, iedere kleurspeling is bij de soort, waartoe ze behoort, beschreven, zoodat menigeen zijn verzameling met Everts' boek voor zich misschien nog eens in bijzonderheden zal willen nazien.

Vol belangstelling zien we het laatste stuk te gemoet. Het plan is, daarin, als de soorten zijn afgehandeld, de kevers in het algemeen te beschrijven. Dat kan in velerlei opzicht hoogst belangrijk worden wanneer het van zóo bevoegde hand komt! Moge dit gedeelte niet al te kort worden, opdat we behalve een in- en uitwendige keverontleedkunde, ook nog een deugdelijk overzicht ontvangen, waarin we vereenigd vinden de bijzonderheden, die nu in het werk verspreid voorkomen: over dag- en nachtkevers, bloem- en mest-, aard- en waterkevers, enz.

't Zal mij verheugen, ter gelegener tijd ook dit laatste gedeelte te mogen aankondigen. Moge de geleerde schrijver al vast in een zoo ruim mogelijk debiet de verzekering vinden, dat zijn omvangrijken arbeid gewaardeerd wordt en moge hem, ook in 't belang der wetenschap, de kracht geschonken worden, het werk voorspoedig ten einde te brengen!

J. JASPERS JR.

Rapistrum rugosum All.

28 Juli 1900 botaniseerden wij weer op onzen bekenden kolenaschweg, toen wij een crucifeer vonden, die ons vreemd was. Het eenige, wat wij zagen, was, dat ze thuis hoorde in de laatste afdeeling van die familie. Thuis determineerden wij tot *Rapistrum*, en het eenige blad, dat nog aan de plant zat, bracht ons tot *R. rugosum* All.

3 Aug. 1900 vonden wij op een ander gedeelte van den kolenaschweg nog 2 ex., die echter geheel en al verdord waren. De planten droegen rijpe vruchten, zoodat wij ze lieten staan, wat ons niet berouwd heeft.

Het volgend jaar keken wij voortdurend uit, of wij niet van jonge planten konden ontdekken, maar pas 19 Juni ontwaarden we een 25-tal ex. op de plaats, waar wij bovengenoemde vruchten hadden laten staan. Dat wij, niettegenstaande ons herhaalde zoeken, de planten toen pas ontdekten, verwonderde ons niet: ze stonden n.l. tusschen bijna 3 M. hooge *Melilotus officinalis*-struiken.

Nu was al onze twijfel verdwenen, want de jonge plantjes waren zoo typisch, dat van vergissen geen sprake meer zijn kon.

Door den langen stijl, die net zoo lang of langer is dan het bovenste lid van het hawwtje, maar vooral door de liervormige wortelbladen, die een zeer groote eindslip bezitten, en de ongedeelde, getande stengelbladen, onderscheidt *R. rugosum* All. zich van *R. perenne* All.

In den *Prodromus* (waar als auteursnaam Berger vermeld staat) vinden wij, dat *R. rugosum* een plant is van Centraal- en Zuid-Europa, den Kaukasus, Klein-Azië, Syrië en Noord-Afrika.

Nu onderscheidt Hort een drietal variëteiten: *hirsutum*, met behaarde, *scabrum*, met ruwe en *glabrum*, met gladde hawwtjes.

Volgens deze onderscheiding behooren de ex. van 1901 alle tot de var. *glabrum*, want geen enkel hawwtje is behaard of ruw. Eigenaardig is het nog, dat slechts enkele ex. de typische wortelblaren vertoonen, terwijl ook het grootste gedeelte zeer klein bleef.

Het ex., dat wij het allereerst vonden, die van 28 Juli 1900, leverde eenige moeilijkheid op. De meest ontwikkelde hawwtjes zijn ruw, maar omdat de jonge hawwtjes, evenals de bloeitoppen, bezet zijn met stijve, gele haren, brengen wij het toch tot de var. *hirsutum*. Dit ex. stond tusschen eenige iets minder hooge *Brassica*-planten.

